

ФІЛОСОФІЯ ТА ОСВІТА: ЕДНІСТЬ ЧИ ПРОТИРІЧЧЯ

Давидов П.Г.

Донецький інститут залізничного транспорту

Кризовий стан у сучасної освіти обговорюється широкими колами науковців та громадськості. Найчастіше кризу вищої освіти, зокрема й університетської, більшість дослідників пов'язують з надмірною спеціалізацією («професіоналізацією») цієї освіти та утилітарним ставленням до неї.

Як зазначає ряд науковців, проблема реформування освіти, зокрема й університетської, сьогодні вже не освітянська проблема, адже вона набула вже важливого соціального, а то й загальнофілософського значення. Тобто науковий пошук шляхів подолання кризових проявів у освіті охоплює широке коло науковців починаючи з філософів, соціологів, психологів та педагогів закінчуючи представниками природничих, економічних і технічних наук.

Визначимо декілька основних фактів від яких ми будемо відштовхуватися аналізуючи наші невдачі у боротьбі з кризою шляхом реформ і модернізації.

I. Освіта – один з центральних соціальних інститутів, тому його реформування повинно бути «узгоджене» іншими. Як зазначає С. Смирнов (російський фахівець з філософії освіти): «Головним стрижнем реформи освіти є соціальне і державне замовлення президентської влади. Воно носить, перш за все, фінансово-економічний характер. ...Реформа освіти обговорюється поки у відриві від реформи державного устрою, місцевого самоврядування, реформи науки» [3, 141-142]. Хоча так С. Смирнов характеризував реформи в освіті нашого північного сусіда – Росії, проте, за деякими зауваженнями, усе повторюються і в Україні

II. Освіту треба розглядати як історично створений іманентний людству механізм його самоінтеграції. Отже освіта, як і будь-яке історично-соціальне явище, це не стихійний, а керований системний процес, який має свої власні цілі. Тому, на нашу думку, треба розуміти що «освіта» і «філософія» – «дві сторони однієї медалі».

III. Філософія і освіта вирішують одну з головних проблем гносеології, що я можу пізнати, що повинен знати і в чому мудрість (сене) життя. Крім того вони визначали критерій еталону освіченості як історично-соціальної потреби суспільства.

Сьогодні освіта у процесі свого розвитку наскільки відірвалася від філософії, зосередившись на поглибленні галузевих знань, та звертається до педагогіки, зокрема дидактики, у пошуках «відповідних» або «інноваційних методів передачі інформації, не

зважаючи на зауваження видатного філософа і педагога Е. Ільєнкова, який зазначав, що «немає нічого практичнішого за гарну теорію» та те, що «школа повинна вчити мислити» [1].

Тому, на нашу думку, у розв'язанні проблем у освітній діяльності варто знову звернутися до *філософії*. Адже її роль в інтеграції освітнього процесу (навчання й виховання) дуже вдало і образно відобразив американський вчений і популяризатор науки А. Азімов у праці «Вид з височини». Усі дослідники, пояснив він, окремо поглиблюють знання на своїх ділянках творчого пошуку і не в змозі збагнути, чим же займаються сусіди? Без цього відсутня системність і послідовність досягнення людством достовірних знань і, відповідно, освіти. Філософія ж ніби «зверху» охоплює усі галузі знань, допомагаючи узагальнено розуміти і планомірно їх розгортати.

Звідси й різке відмежування нинішнього освітнього процесу від філософсько-методологічного підґрунтя. Тому сучасне шкільне навчання не дає справді філософського (діалектичного, комплексного, широкого) світобачення а, формує метафізичне (фрагментарне та однобічне світосприйняття). Навіть у циклі природничих дисциплін (фізики, хімії, біології тощо) сьогодні наявний не лише дидактичний розрив, а й головним є те, що вони між собою не пов'язані (хоча це протиріччя з самою *Природою* «яка єдина та багатолика»).

Проте, навіть не усвідомивши того розриву який виник між філософією – як світоглядом і освітою як – педагогічною діяльністю, ми вирішити «не мудствуя лукаво», і як ми неоднаразово робили спробували «розрубити гордіїв вузол» шляхом «запозичення закордонного (європейського) досвіту», забувши застережливе: «чужому навчайтесь й свого не цурайтесь» і нехтуючи сучасними тенденціями у вітчизняному соціумі.

Проте, ситуація у сучасному суспільстві сьогодні у деякому сенсі є унікальною, з одного боку тенденція глобалізації, з іншого – світоглядний постмодернізм. Перша у сфері української освіти проявляє себе у прагненні «дуже швидко і беззастережливо» долучитися до болонського процесу, незважаючи на національні традиції. Причиною такого стану, на нашу думку, є прагнення нашої політичної еліти «показати свою європейськість», «болонізуватися» навіть нехтуючи втратою своєї власної ідентичності.

Постмодерн же у конкретній сфері буття суспільства, яке взяло курс на тотальну демократизацію, теж проявляє себе не з кращого боку. Адже демократизація найчастіше асоціюється з прийняттям західних (американських або болонських) зразків під гаслом про забезпечення рівних можливостей для мегаполісів та окраїн у

отриманні якісної освіти. Проте самі ж західні автори визнають, що їх модель освіти будується за принципом «заміщення в освіті» (A. Lindesmith, J. Strauss), або «економії пізнання» ([Donald Campbell), при якому поступово відпадає необхідність індивідуального «проходження» особистістю основних культурно-освітніх, наукових вузлів розвитку людства, тобто того, що Г. Гегель та Е. Ільєнков називали дійсно діалектичною логікою. Виключення цієї фундаментальної складової із шкільної та вузівської освіти подається масовій свідомості як радикальні кроки до демократичного суспільства, як реформа в сфері освіти. Рівна доступність до освіти, за сутністю, зводиться до виконання однієї технології – тестування (зокрема, українське незалежне тестування для вступу до вузів), яке не може розглядатися як підґрунтя освіти, а лише як додатковий допоміжний інструмент. Прикладний, вузько-орієнтований характер освіти також порушує природні параметри самої людини, урівнюючи останнього із системою штучного інтелекту. Адже усе надбане раніше людством *не стає особистим досвідом*, бо це й не є ціллю «економії». Подібна редукція порушує природний шлях освіти особистості.

Такий підхід у підготовки «фахівця» а не відтворення людини як соціальної істоти є вкрай небезпечним. Адже людські якості важливіші за професійні для збереження життя на Землі.

Тому видний теоретик та практик сучасною освіти, М. Колин з соціально-філософської точки зору вказує на «чотири колони освіти» («The four pillars of education»): 1) учитися, щоб знати; 2) вчитися, щоб робити; 3) вчитися, щоб жити разом з іншими; 4) вчитися, щоб бути.

Традиційні системи освіти дуже сильно сфокусовані на перший меті: учитися, щоби знати (знання задля знання) і задовільно справлятися з метою вчитися щоб робити. Сьогодні, у сучасному світі не існує такої системи освіти, у якій заохочуються останні два постулату.

Освіта, щоб жити разом позначає більше, аніж просто толерантність. Це бажання жити разом у стані взаємоповаги.

М. Колин підкреслює, що якщо ми бажаємо через систему освіти навчитися жити разом, то необхідно досліджувати ті методи і підходи, якими визначаються освіта історії, мов та філософії, і критично розглянути засоби безпосереднього функціонування і взаємодії освітніх установ із суспільством. Причому, засоби функціонування кожної із систем освіти, її комунікативні взаємодії з особами, що навчаються є найбільше значущими інструментальними засобами навчання, аніж сам зміст того чи іншого спеціалізованого курсу [2].

Напрямку *«вчитися, щоб жити разом»* сприяють мережеві освітні структури, наприклад, такі як, Азійська та Тихоокеанська Мережа Міжнародної Освіти і Навчання цінностям (the Asian and Pacific Network for International Education and Values Education).

Вчитися, щоб бути, є головною ідеєю (заголовком) Комісії під керівництвом Edgar Faure, яка ще понад 30 років тому підготувала для ЮНЕСКО відповідну доповідь. «навчання, щоб бути» позначає заохочення найповнішого розвитку творчого потенціалу кожного індивіду, в усьому його багатстві і складності.

Освіта в Україні на сучасному етапі постіндустріального суспільства, яке ще й не відбулося як інформаційне, активує наступні напрямки його розвитку: *чому вчити, (не демонструвати знання); як вчити* у суб'єктно-об'єктивних умовах взаємодії «вчитель-учень». Проте, якщо система суспільних відносин у нас побудована на неувазі до розвитку особистості, то й освіта *тільки вчить (накачування інформацією і не завжди знаннями)*. Тобто дає знання за принципом «повторення мати навчання» виключаючи рефлексію і прирощення до наявних знань нових – мисленню.

У сучасних умовах освіта не може залишатися у стані внутрішньої замкнутості та самодостатності. Саме у добу глобалізації, як ніколи, стає зрозумілим, що освіта є не приватною справою, не результатом особистих уподобань, а соціальною технологією виробництва людини, її здібностей та вмінь.

Висновки. Сучасна освіта, виступаючи у ролі засобу набуття високого соціального статусу, соціального фільтру, має у той же час і мету саморозвитку, самореалізації, самозадоволення індивіду, лише у тому випадку, коли освіта сприймається у єдності цільової та опосередкованої сторін, і дає можливість гармонійно ввести індивіда у контекст конструктивної взаємодії з іншими людьми. Тому треба враховуючи зауваження С.Смирнова, Е.Ільєнкова, М.Коліна та інших й вибудувати таку концепцію яка б відповідала й філософсько-методологічним підставам була б діалектично і дидактично обумовленою та природовідповідною.

Література.

1. Ильенков Э.В. Школа должна учить мыслить / Э.В. Ильенков. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; – Воронеж: Изд-во «МОДЕК», 2002.
2. Колин М. Измененное состояние / М. Колин. – М.: Ультра культура, 2004. – 246 с.
3. Смирнов С.А. Образование в неклассической культурной ситуации: в поисках новых моделей / С.А. Смирнов // Концепция философии образования и современная антропология. – Новосибирск, 2001. – С. 15-34.